

SPØRGSMÅLET KURLAND

NORDISKE FORFATTERES FORLAG — KØBENHAVN

S P Ø R G S M A A L E T   K U R L A N D

Est. A-14630

101

SPØRGSMÅLET KURLAND

EN KORT HISTORISK REDEGØRELSE

63482.

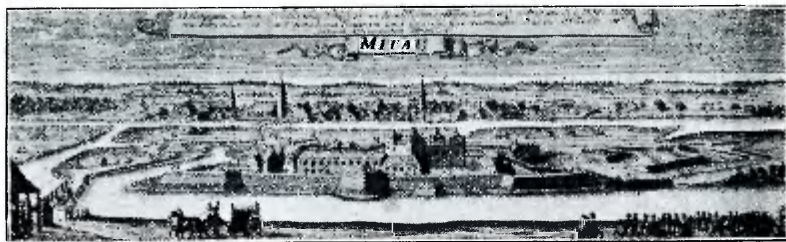

NORDISKE FORFATTERES FORLAG
KØBENHAVN 1918

Est. A

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

26540

HERTUGRESIDENSEN MITAU I 1712

INDLEDNING.

Begivenhederne i Rusland og den deraf følgende tyske Frontforskydning har sat Spørgsmaalet om de russiske Østersøprovincers Fremtidsskæbne paa Dagsordenen, og skønt dette Problem vel næppe finder sin definitive Løsning, saalænge Krigen ikke er endelig afgjort, turde det dog ogsaa paa det nuværende Tidspunkt være opptunt at undersøge med hvilken Ret og af hvilke Grunde et sejrende Tyskland kunde ønske territoriale Udvidelser paa det tidligere Czar-riges Bekostning... Man har her i Danmark altid betragtet Rusland som den store hellige Helhed, der ikke kunde sønderlemmes uden vital Lemlæstelse af Nationalitetstanken, de sidste Tiders Revolutioner og Modrevolutioner har vist os, at denne vor Opfattelse var fejlagtig; det Rusland, vi kendte, var en sammenbragt Stat, en kunstig Kæmpeorganisme, der kun holdtes sammen ved haardeste Tvang, aldrig saa snart blev Baandene løsnede, før de enkelte Nationer og Landsdele gled fra hverandre og forvandlede Storriget til en kaotisk Forvirring af stridende Faktorer. Rusland er en Verdensdel for sig, med en Verdensdels mange forskelligartede Folkestammer, og hver enkelt af disse søger nu i Skismaet at redde saa meget som muligt for sin Part: Finland, Storrusland, Ukraine, Lithauen, Polen og endnu en Snes Landsnavne, betyder i Virkeligheden lige saa mange selvstændige Nationer, ofte saa skarpt adskilte i Race og Væsen at en Forening baade er absurd og naturstridig. Der er derfor ingen Grund til at sørge over Kolossens Undergang; som Stat betragtet har den ikke betydet noget for Kulturarbejdet — den store Indsats Russere af alle Nationer har gjort i Verdenskulturen, har de oftest

maattet gøre paa Trods af Staten Rusland, og de faa gode Gerninger denne kan rose sig af, opvejes mangefold af den tyngende Vægt, Lidelse og Ødelæggelse som denne Statsorganisme har gjort sig skyldig i. Der skal ikke her anstilles Betragtninger over de russiske Revolutioner eller overhovedet forsøges Vurdering af russiske Forhold, naar disse ikke netop strejfer ind paa denne Pjeces Emne; Opgaven er kun at paapege de Motiver, der kunde tænkes at være bestemmende for en Ændring af Tysklands territoriale Østgrænse. Uanset hvilket Syn vi Danske iøvrigt anlægger overfor Verdensopgøret, vil det altid være af største Vigtighed for os at følge enhver intern baltisk Foreteelse med spændt Opmærksomhed; fordi vor geografiske Beliggenhed tvinger os til at være Medinteressenter i Østersøspørgsmaalene, hvad enten vore Sympatier gaar i den ene eller den anden Retning. Alt for ofte har vore ansvarlige Politikere ladet sig lede af Virkelighedskravet uvedkommende Følelser og Stemninger, og har disse vore Egenskaber maaske imellem gjort vore gode Hjerter Ære, har de desværre ogsaa alt for hyppigt gjort Landet tilsvarende Maal af Skade: det er i hvert Fald vor simple

OFFERLINDEN VED TERGELN

STRANDEN VED DOMESNÆS; KURLANDS NORDSPIDS

Pligt at holde os à jour med den store Nabos Hensigter, og hertil skulde denne lille Pjece tjene.

Det vil under Omtalen af Kurland og de herhen hørende Spørgsmaal næppe kunne undgaas, at vor Østersøfortid berøres; men et saadant Strejf- og Tilbageblik er gavnligt, dels fordi det tjener til klarere at belyse vor øjeblikkelige Stilling, dels fordi det hjælper os til at forstaa andre Erobreres Motiver og se den naturlige Sammenhæng i meget af det, der nu synes os at savne Grund og Følgerigtighed. Thi ogsaa vi har været et erobrende Folk i disse Egne, ogsaa vi har med Vaabenmagt underlagt os Lande, der var Hjemlandet vidt forskellige i alle Maader, og dog vil næppe nogen Dansk se noget forkasteligt heri. Med Rette mindes vi disse fjerne Dage med Stolthed og nævner dem for vore Børn som Danmarks Størhedstid; kunde vi heraf tage den Lære, at vi vejede andre Erobreres Maal og Midler paa Fornuftens Guldvægt, vilde meget være vundet, og vi vilde spare os selv og vore Efterkommere for mange unødvendige Sorger. Krig er aldrig et Maal, altid et Middel; der kan tvistes om det er et Menneskeheden værdigt Middel — det beror paa med hvilke Øjne man betragter Nationernes Kappelstrid om Pladsen i Solen — men

man kommer ikke uden om det Faktum, at Krigen indtil Dato har vist sig at være det eneste sidste Middel, der er levnet den Nation, som vil opnaa bedre Livsbetingelser. Og trods mange smukke Tanker om mere ideale Afgørelsesmetoder bliver Krigen dog næppe afskaffet saalænge der er Mennesker paa Jorden og noget at strides om. Thi ingen vil for Alvor nægte, at

OVERSVØMMELSER I MITAUER DISTRIKTET

Menneskene skulde være udenfor Naturens almene Love om Drift og Kamp.

Hvad er Kurland —?

Kurland, den vestligste og mindste af de tidligere russiske Østersøprovinser, er et Land paa Størrelse med Belgien; nøjagtig 27,000 Kvadratkilometer. I geografisk Henseende danner det en afstumpet Trekant, hvis vestlige Side er Kysten mod Østersøen, og hvis østlige Grænse dannes af Rigaerbugten og Dünafloden; Trekantens Basis, Sydgrænsen, udgøres ikke af noget naturligt Skel, men er en Linie trukket fra Yderspidsen

af den præsiske Provins Østprøjsen til Byen Dünaburg i Øst. Geologisk set er Landet meget ungt; det er en mægtig Kvar-
tæraflejring, der hviler paa Devonformationer; dette træder
tydeligst frem i Vestlandets Flodbrinker, hvor den med Dolo-
mit stærkt blandede røde Sandsten mange Steder dukker op i
Dagens Lys; i selve Overfladen forekommer Sten iøvrigt kun

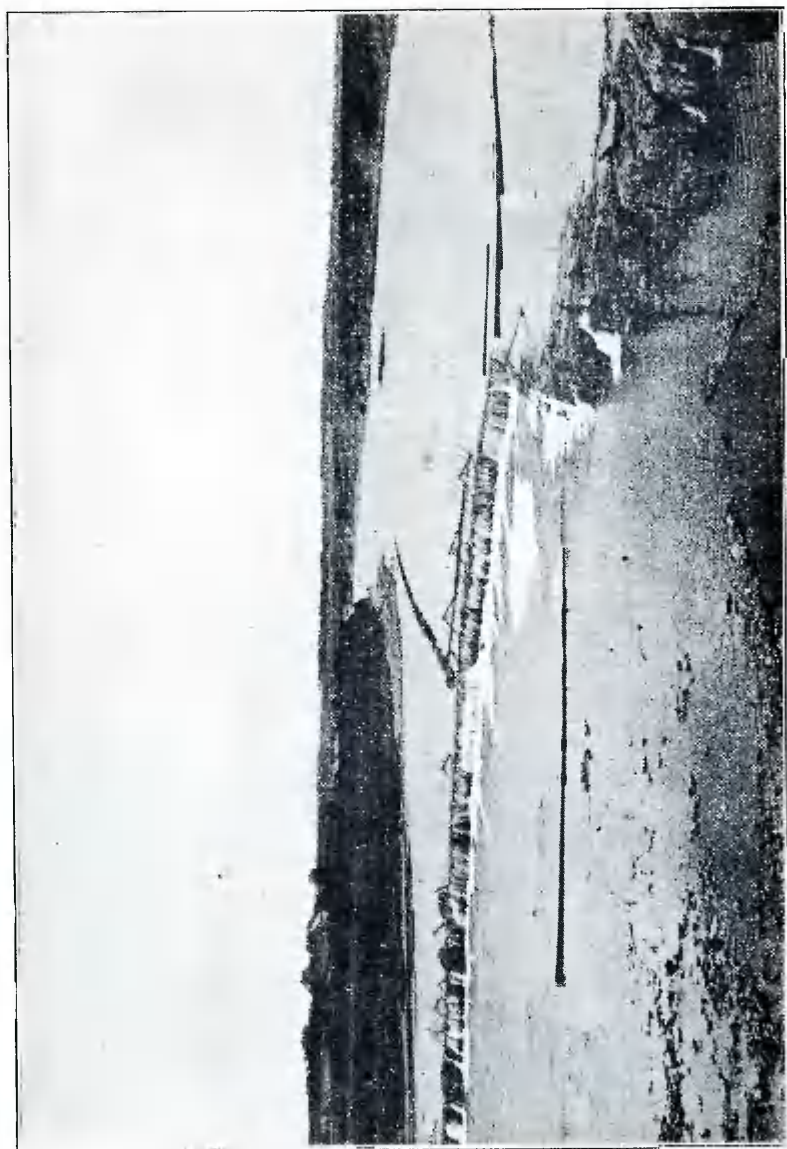

MØLLEBÆK VED STABEN

i Skikkelse af Rullesten og Vandreblokke fra Gletschertiden
... Landskabeligt frembyder Kurland Billedet paa et udpræ-
get Bakkeland, hvis to mægtige og meget frugtbare Højdedrag
i Vest og Sydøst mellem sig holder den brede vandrige Mi-
tauer Dalsænkning; dette lave Indland naar kun i ganske
enkelte Punkter en Højde af et Par Hundrede Meter. Det vest-

lige Højdedrag er skilt fra Havet ved en smal Klitbræmme; det gennemskaeres af Kurlands største Flod, *Windau*, der vel er af betydelig Bredde, men dog først bliver sejlbar paa det sidste Stykke nedenfor Byen Goldingen. Talrige smaa Indsøer omgivne af skovbevoksede Højder har skaffet denne Del af Kurland Tilnavnet »det kurlandske Svejts«, og selv om det ikke er noget veritabelt Alpelandskab, kan det meget vel staa Maal med f. Eks. vort hjemlige »danske Svejts« — som det iøvrigt har ikke saalidt tilfælles med... Det sydøstlige Højdedrag udmærker sig ved sin store Vandrigdom, idet Kilderne til saagodtsom alle Landets Floder udspringer her; Landskabet er ogsaa her meget afvekslende smukt med Skov, Sø og frugtbart Agerland, der falder jævnt ned mod Midterdalførets Sletteland. Helt imod Syd gaar Lavlandet over i en Række side Sumpe og Engdrag; denne Egn er Kurlands daarligste, men den har dog langt fra været til Skade, idet den ofte har standset indtrængende fremmede Fjender... Hvad Jordbundens Beskaffenhed angaar er en god Trediedel frugtbart Agerland, en anden Trediedel dækkes af Skov — væsentlig Fyr og Gran —, medens Resten optages af Engdrag, Sumpe, Søer, Hede og det smalle Klitlandskab langs Østersøen.

Hovedprodukterne er Hvede, Rug og Byg, og man regner at Kurlands Jord i Ydeevne staar Maal med det rige Østprøjssen; som Kornland er dets Standard langt højere end Nabo-distrikterne mod Øst: Kowno og Wilna... Skovene frembringer et Overmaal af Gavntømmer, og Udførslen af dette har været en meget væsentlig Indtægtskilde for den tidligere Regering, da over Halvdelen af Skovene er Statsejendom. Iøvrigt er det dyrkede Jordareal praktisk talt delt lige mellem Godsejerne og de lettiske Bønder, idet de godt seks Hundrede Godser optager 40 pCt., medens 37 pCt. er paa lettiske Hænder; Resten er Domæne. Kurlands Godsejerstand er og har altid været ren tysk; den er ubestridt det dominerende Element i Kurland, og der vil i det følgende blive Lejlighed til at komme ind paa, hvorledes dette Mindretal — thi talmæssigt set udgør Tyskerne kun 9 pCt. af hele Befolkningen — ved sin sejge Dygtighed har formaaet, ikke alene at hævde en udsat Stilling, men ogsaa gennem Aarhundrederne har udrettet et

PARTI AF WINDAUFLODEN

Kulturarbejde af ganske overordentlig Betydning. Den kurlandske Adel har sine Fejl ufortalt siden Tidernes Morgen været det bærende i Landet, til Tider det eneste, der holdt sammen paa Stumperne, og det er denne Grundstamme, som nu i disse sidste Dage med fast Haand søger at hævde sine store Traditioner og ud fra det af Krig og Revolution skabte Kaos søger at danne Hertugdømmet Kurland, som en fri tysk Rigsstat.

Det nævntes før, at det rent tyske Befolkningselement kun udgjorde ni Procent; Læseren kunde derved let fristes til at tro, at Landets oprindelige Indbyggere udgjorde den rent overvejende Mængde og kun i Kraft af Misbrug og Kulturoverlegenhed blev holdt nede af den tyske Overklasse. Men saaledes er det ikke; vel er Godsejerstanden en udpræget Overklasse, men Hovedelementet i Kurlands Befolkning udgøres af *Letterne*, og man har ikke Lov til at betegne disse som oprindelige Indbyggere, ej heller som undertrykte Folk. Letterne er selv et indvandret Folk og har aldrig formaaet at

LETTERPIGER VED LANDSBYPUMPEN

GOLDINGEN: DAMVEJEN

hæve sig over den simpleste Dyrkning af Jorden; at de i Kraft af deres Antal — ca. 75 pCt. af hele Kurlands Befolkning er Letter — altid vil være en Faktor, der maa regnes med, naar Landets Skæbne skal afhandles, bliver en Sag for sig; men der vil næppe fra dette Folkeslags Side blive rejst væsentlige Indvendinger mod en Nyordning; for et i saa udpræget Grad agerdyrkende Element som Letterne, vil en fast Regering altid være at foretrække for en hvilken som helst nationalistisk eller socialistisk Vilkaarlighed — for slet ikke at tale om en mulig Tilbagevenden af det gamle Regime, der i den fredelige lettiske Bonde kun saa et brugeligt Skatteobjekt . . . Nej, Kurlands oprindelige Indbyggere eksisterer kun som Blodblanding i de mest afsidesliggende Kystegnes Befolkning; det var de saakaldte *Kurer*, er vildt slavisk Folkefærd, som ernærede sig fredeligt af Jagt, Fiskeri og Sørøveri, indtil den tyske Ordens Riddere gjorde en Ende paa Herlighedslivet; dette skete allerede i Begyndelsen af det trettende Aarhundrede, og siden da har Kurerne som selvstændig Folkestamme ikke eksisteret. Mere fremtrædende, ja til Tider endog særdeles aktivt indgribende har *Litaverne* været; det er vel

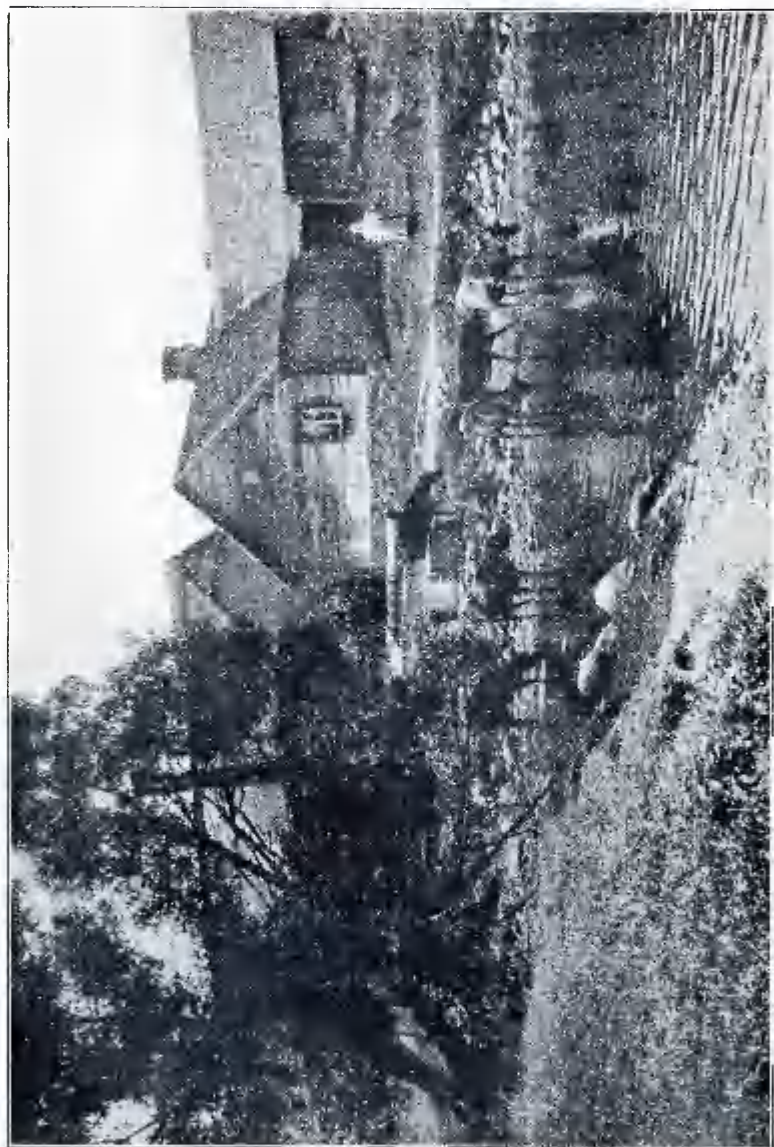
Arier, men af en meget stridbar Natur, og Stammen har aldrig været helt undertrykt af de fremmede Ordenserobrere; ganske vist har Litaverne heller ikke selv kunnet drive Tyskerne ud af Kurland, men har dog Gang paa Gang gjort dem Herredømmet stridig og i Kraft af det store bagvedliggende Lithauen

TOBBERDALEN VED GRAMSDEN

stedse været en Trusel mod Ridderne. Litaverne udgør kun en ringe Procentdel af Kurlands Befolkning og findes kun i Sydøstgrænseegnene mod Lithauen; spredt over hele Landet findes derimod et ikke ringe Antal *polske Jøder* og naturligvis som Følge af den kraftige Russificering, et betydeligt *stor-russisk* Element — før Verdenskrigen anslog man det til 13 pCt. Disse Procentangivelser holder sikkert Stik over en

VED PRÆSTEDAMMEN I SUKT

Bank; thi selv om man godt kan regne at en Trediedel af Kurlands 700,000 store Befolkning er gaaet med i Krigsaarene, fordeler Tabet sig nogenlunde ligeligt paa de forskellige Nationaliteter. Af store Byer findes kun et Faatal; det livlandske Riga har saa at sige suget Handelskraften af det egentlige Kurland, dog har *Libau* ved Østersøen, takket være sin isfri Havn, kort før Krigen opnaaet en Størrelse af 125,000 Indbyggere; derefter kommer den gamle Residensby *Mitau* ved den kurlandske Aaflod; trods den ringe Afstand til Riga — fem Mil — har den dog op imod et halvt Hundrede Tusinde Indbyggere... Alt i alt frembyder Kurland Billedet paa et let-haandterligt Sletteland med meget store Muligheder; der er ingen Tvivl om, at det under et fast og forstaaende Styre vil kunne blive et af Nordeuropas rigeste Kornkamre; Naturen har sørget for at alle Betingelser er til Stede i rigt Maal. Vi skal i det følgende se lidt paa, hvorledes Menneskene indtil Dato har behandlet dette Land, og derved maaske naa til Forstaaelse af, hvad der for dette og de tilgrænsende Østersølande vil være det bedste Resultat af Verdenskrigen.

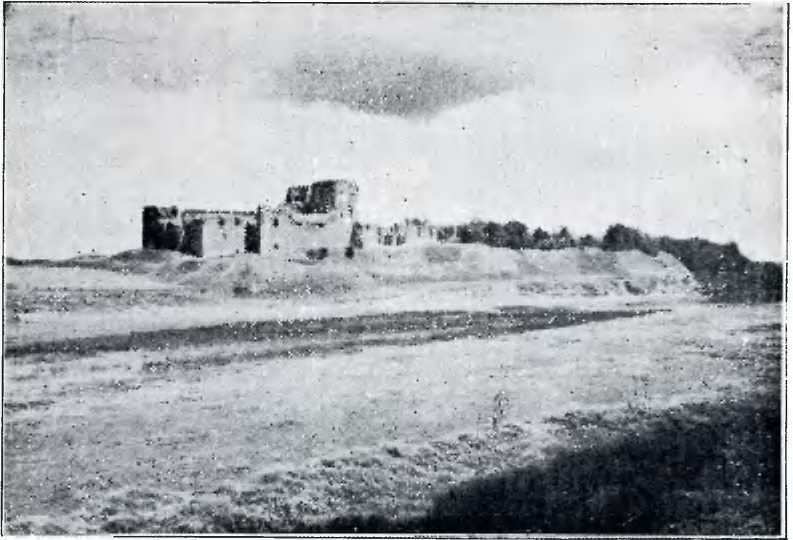

DEN GAMLE MØLLE I GOLDINGEN

KURLANDS KRØNIKE.

Allerede omkring Aar 1200 var driftige tyske hanseatiske Købmænd draget ud fra Bremen og Lybæk og havde nedsat sig paa de fjerne Østersøkyster; Hovedformaalet med denne Kolonisering var selvfølgelig Handel med disse Landes rige Produkter, men som en naturlig Følge af Tidens Aand fulgte der Haand i Haand med den handlende en missionerende Virksomhed, og Kirker rejstes for at Hansafolkene behørigt kunde kristne deres Kunder. Udviklingen tog snart Fart; den stedlige Befolkning søgte med Magt at sætte de paatrængende Fremmede paa Porten, og Resultatet var en Række forbitrede Skærmydsler, hvis endelige Resultat dog blev, at Tyskerne beholdt Fodfæstet i Livland og paa enkelte Punkter af Kurlands Kyst. Men snart fik de nye og mægtigere Fjender; Kystegnenes Stammer, der indsaa at de ikke kunde fordrive Købmænds-Præsterne ved egen Kraft, søgte Forbund med Baglandets brogede Mylder af vilde og halvkultiverede Folkeslag, og Nybyggerne maatte se sig om efter Hjælp, dersom ikke hele det nyskabte Kolonirige skulde gaa voldsomt til Grunde. De søgte Hjælp og fandt den først i Danmark. Kongen, den unge *Valdemar Sejf*, udrustede et mægtigt Korstog til de betrængte Egne, fik gennem Bremerærkebispens selve den hellige Stols Velsignelse lyst over Togtet og drog i Sommeren 1219 til Estland. Efter en blodig Kamp ved Lindanisse, tæt ved det nuværende Reval var Esterne og deres Forbunds-fællers Magt knust og Kirkens Stilling betrygget. Ogsaa for Danmark havde det heldigt gennemførte Korstog umaadelig

Betydning; Valdemars Magt blev større end nogensinde tidligere, og netop fordi han havde draget Sværdet for den betrængte Kirkes Skyld, opnaaede han den kraftigste Støtte fra Pave og Ærkebisp... Kort efter Valdemarstoget havde den tyske Ridderorden »Marieridderne« sat sig fast i det da hedske Prøjsen og begyndt en Række dristige Fejder mod Kurerne og Litaverne. Ogsaa i Estland var det Ordensriddere, der hævdede den kristne Kirkes og Kolonis Magt, idet

RUINERNE AF ORDENSBORGEN BAUSKE

Bremerbispen Albert havde formaaet tapre vestfalske unge Riddere til at tage Korset og danne Værn for Kristendommen i disse fjerne Egne, og mellem disse Kolonisationsomraader tog nu en tredie Ordensgren Affære og underlagde sig efter forbitrede Kampe hele det nuværende Livland og Kurland i Løbet af et halvt Aarhundrede. Det er ret vanskeligt paa en ringe Plads at udrede Forholdet mellem de forskellige Grene af Ridderordenen; maaske kan man i Korthed sige, at medens Ordensmestrene i Estland længe var direkte undergivne Ordens-Stormesteren i Prøjsen, blev dette ikke Tilfældet med den liv- og kurlandske Orden; den havde allerede fra Kam-

penes Begyndelse stillet sig frit og anerkendte kun Paven i Rom som Overherre, men virkede naturligvis i nøje Sammenknytning med Søsterforbundene i Prøjsen og Estland. Alle-rede Biskop Albert af Bremen havde faaet fast Fod i Kurland og efter en sejrrig Kamp med Russerfyrsterne i Gersike og Kokenhusen ved Düna bygget Borgen Selburg; herfra førtes nu de videre Kampe navnlig mod *Semgallerne*, der holdt sig i det Indre, og Kurerne, der drev Sørøveri fra Vestkysten; de fra Litaven indvandrede *Letgaller* og egentlige Letter bøjede sig hurtigt for Ordensmagten, da de selv led meget ved Indfald af de vilde Litaver. Kurer, Semgaller og Litaver var langt fra Stammefrænder, de første var Slaver og de sidste hørte til den ariske Folkeslægt, men fælles Fjende forener som bekendt, og de gjorde deres Bedste for at fordrive det unge tyske Rid-dersamfund. Langsomt, men sikkert, trængte Korset dog frem, Borg efter Borg rejstes og takket være den kraftige Til-vækst fra Hjemlandene: Vestfalen og Rhinegnene, kunde selv de voldsomste Anstrengelser fra Fjendernes Side ikke faa Bugt med Ridderne. Omkring Aar 1250 byggedes ovre mod Vest Borgene i Goldingen og Hasenpot og dybt nede i Sem-gallernes vilde Land »Georgsborg« ved Njemen. Her mødtes Stridskræfterne fra den prøjsiske og kurlandske Orden for første Gang Anno 1260 for samlede at rette et dræbende Slag mod de fælles Fjender og skabe en fast Forbindelse mellem Ordenslandene, men i et frygteligt Nederlag ved *Durben* knustes disse Forhaabninger, og selv om det syv Aar senere lykkedes Ordensridderne at hævne sig paa Kurerne, kunde de dog ikke fordrive Litaverne fra Samaiterlandet, og dette sum-pede ufremkommelige Land forblev stedse en Kile mellem Prøjsen og Kurland. Dette er den egentlige Grund til, at hver-ken Kurland eller de tilgrænsende Ordenslande nogensinde fik en tysk Bondebefolkning; Ridderne, Købmændene og Præsterne kunde flytte deres Husguder med sig over Havet om galt skulde være, men Bønderne forlangte dengang at kunne gaa hele Vejen; de vilde ikke lade sig lokke til at søge Eventyr i afskaarne Vildlande . . .

I over tre Hundrede Aar hævdede Ordenen sine Besiddelser

i Kurland; støttet til en Række stærke Borge holdt Ridderne Stand saavel mod Russerfyrsterne som mod de sydfra fejdende Litaver og Polakker. Disse Borge, hvoraf der endnu findes betydelige Ruiner, var vel kun beregnede paa at yde det bedst mulige Forsvar, men de blev takket være Ordensherrerne store Kolonisationsevne ligesaa mange Centrer for tysk Kultur, saaledes at der om dem dannedes mønstergyldige lettiske Landbrug. Det fremgaar heraf, at Letterne ikke i nogen Maade har været et undertvunget Folk; tværtimod, fordrevne fra deres Hjemland i det sydlige Litaven har de søgt Tilflugt under Riddernes kraftige Beskyttelse og dannet ældgamle agerdyrkende Samfund om de faste Borge; men medens der rundt om det øvrige Europa og tildels ogsaa i de tilgrænsende Ordenslande, lidt efter lidt opstod store Bysamfund, som i Magt og Rigdom gjorde Adelen Førsterangen stridig, fandtes der intet saadant Borgerskab i Kurland; derfor kunde den kurlandske Adel uanfægtet bevare sin Magtstilling, og dette er Grunden til at den helt op til vore Dage faktisk har været den eneste betydende Kulturfaktor i Landet.

HERREGAARDEN GRENZHOF

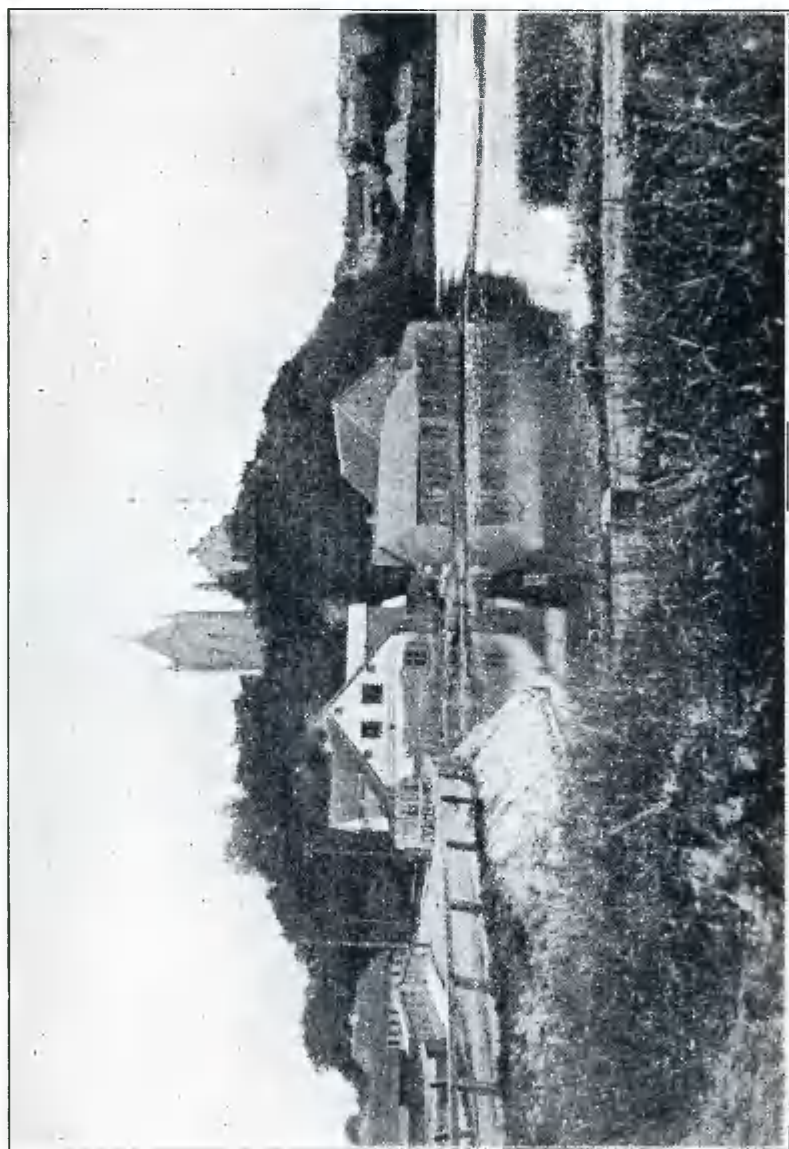

SLOTTET ALT-ABGULDEN

Ordenens Kampe var mange og indviklede; thi da »Marie-ridderne« havde faaet fast Fod i alle Østersølandene, gjorde de sig snart gældende ogsaa paa andre Omraader end de rent missionære. Stormesteren i Prøjsen spillede en Rolle større end manges tysk Kejser, thi Ordenens Magt var i de Tider Nordeuropas største Militærmagt; den alvorligste Medbejler var den oprindelige Medarbejder, Købmandsstanden fra Lybæk og Bremen, som udviklet til det mægtige *Hansaforbund* trodsede baade Konger, Kejsere og Ridderskab. Men netop som Tiden syntes moden til at knytte de spredte Ordenslande fast sammen og danne en stærkt sammentømret Herrestat, spillede personlig Ærgerrighed med ind i dens Politik og bragte hele dens Magtstilling til at vakle. Den livlandske Orden havde langsomt udvidet sin Magt til at omfatte baade Kurland, Dele af Estland og den tidligere halvt hanseatiske Borgerrepublik *Riga*, da Staterne rundt om pludselig i Slutningen af det fjortende Aarhundrede søgte sammen i mægtige Forbund. Nordens Riger dannede 1397 Unionen i Kalmar, og nogle Aar tidligere havde Polen og Litauen under Kong Jagiello dannet

Men i Stedet for at søge Ligevægten genoprettet ved Koalition en kraftig Stat, der aabent var en Trusel mod Ordenslandene. mellem Prøjsen, Kurland, Livland og Estland frygtede Ordenens Stormester i »Marienburg«, den gamle *Konrad von Jungingen* at blive skubbet til Side, hvis de østlige Riddersamfund ogsaa fik Medbestemmelsesret overfor Moderordenens Anliggender, og paa en Kongres i Danzig trumfede han derfor Forholdsregler igennem, der fratog Livlands Mester Hovedparten af den tiltvungne Magt over det estniske Ridderskab, samtidig forstod han at hidse Livlændingene paa Russerne og skænkede Ærkebiskoppen i Riga en saadan Særmagt, at Ordenen praktisk talt mistede alt det vundne Terræn. Følgerne udeblev ikke. Handelen led uhyre ved det fjendtlige Forhold til Russerne, og da Polakkerne angreb selve Moderordenen holdt Livlænderne sig tilbage. Prøjserne led 1410 et knusende Nederlag ved *Tannenberg* (paa den samme Kampplads hvor Hindenburg-Ludendorff fem Hundrede Aar senere definitivt standsede den russiske Damptrømler), og selv om Livlænderne søgte at bøde paa Ulykken ved siden at frelse selve Helligdommen »Marienburg« fra at falde i Fjendehaand, havde Ordenens Magt dog lidt et Knæk, den aldrig forvandt. Fra dette skæbnesvangre Aar gik det ned ad Bakke med raske Skridt; fra alle Sider pressede Fjenderne ind paa Ordenslandet og trængte Ridderne fra mange dyrekøbte Erobringer. Vel søgte handlekraftige livlandske Mestre at stemme op for Ulykken og vinde det tabte Terræn tilbage, men forgæves, Ordenen havde ikke kendt sin Besøgelsestid og maatte undgælde derfor. Endnu engang lykkedes det en Mester at hæve det synkende Korstegn; *Wolter von Plettenberg* kastede sig med Kraft mod Russerne og søgte efter heldige Kampe at knytte Kurland og Livland fastere til det hjemlige Tyskland, men det var Flammens sidste Opblussen, den tyske Kejser Maximilian var vel selv en Ridder uden Dadel, men hans Evner holdt ikke Maal med hans gode Vilje, og al den Støtte han kunde yde Mester Wolter blev kun Løfter. Havde Wolter haft samme Dristighed som Stormesteren i Marienburg, der i 1525 udnævnte sig selv til Hertug af Prøjsen, kunde Spillet maaske endnu have været vundet, men han var for trofast mod sine

HASENFÖTH; KIRKEBJERG

Ordensløfter og døde uden at turde fatte en Beslutning. Hans Efterfølger, den snu Mester *Gotthard Kettler* følte sig ikke knuget af slige Betænkeligheder, knapt havde han naaet Mestermagten før han søgte at redde hvad reddes kunde, han gav Slip paa Magten i Livland, og ved Arvefjenden *Polens* Hjælp udnævnte han sig 1562 til *Hertug af Kurland* under polsk Overhøjhed.

*

*

*

JOHANNSENS HUS I LIBAU 1782

HERTUGDØMMET KURLAND.

Samtidig med denne politiske Omskabelse foregik der en tilsvarende religiøs, idet Kirken fra at være katolsk gik over til at blive protestantisk, og havde Gotthard Kettler vist sig som en svigefuld Ordensmester, havde han saameget større Fortjeneste af den ny Læres Sejr i Landet; hjulpet af sin kloge Raadgiver Salomon Hennigs udstedte han en klar Kirkeforfatning, byggede et stort Antal Kirker og lagde Grundvolden til Præsternes økonomiske Uafhængighed af Befolkningen; dette var en baade klog og vidtskuende Politik, thi derved sikrede han for kommende Tider Tyskheden i det mere og mere lettiske Land. Som tysk Hertug maatte han selviølgelig i højeste Grad støtte sig til Landets tyske Adel, men han gjorde tillige meget for at ophjælpe Byerne, omdannede det gamle Hærmesterslot ved Kurlands Aaflod til Residens og byggede en Sognekirke for den omkring Slottet skabte Flække *Mitau*; ligeledes sørgede han godt for Skoler og Fattigvæsen. For at komme til Magten havde han maattet ved store Løfter og ligefremme Forskrivninger tinget sig Hjælp hos de mægtigste kurlandske Ordensriddere; disse Forpligtelser søgte han nu at sno sig fra, og det lykkedes ham for saa vidt, som hans haardeste Modstander, den gamle *Ties von der Recke*, maatte lade sig nøje med sit eget Stamgods Neuenburg og endda være glad til, at han fik Lov at beholde det; men allerede Sønnerne gik det galt for; de delte Landet mellem sig, saaledes at den ene fik Semgallen og den anden det egentlige Kurland, og begge maatte hele deres Regeringstid igennem føre blodige, forbitrede Fejder med den stridige Adel; da ydermere Tre-

diveaarskrigens Dønninger naaede Kurland, og Svenskerne under Gustav Adolf førte Krigen med Polen ind paa kurisk Grund maatte den yngre Broder, *Wilhelm*, forlade Land og Rige; den ældre og mindre impulsive Hertug *Friedrich* lykkedes det at ride Stormene af og holde den sydlige Del af Kurland udenfor Opgøret.

Netop i disse Aartier var det, at Brandenburg og Prøjsen voksede sig stærke; Kurland havde fuldt saa gode Chancer, men de forspildtes ved indre Stridigheder, og den Tilknytning til de vestlige Søsterlande, som endnu kunde have bragt det tilbage til Moderlandet, blev ikke forsøgt; det var maaske »den store Kurfyrstes« hemmelige Tanke at vinde Kurland, da han 1642 hjalp sin Svoger *Hertug Jakob* til Magten, men dette Haab løb ud i Sandet, thi i den unge, dygtige Hertugs første Regeringstid viste Kurland sig saa udmærket levedygtig og kraftig en Stat, at der tilsyneladende ikke var den ringeste Grund til at søge Forbund med andre tyske Riger... Den første Kettler, Hertug Gotthard havde mange Træk tilfælles med vor Kong Valdemar Atterdag — den Hertug Jacob, der 1642 besteg Hertugtronen, kan med samme Ret sammenlignes med Kong Kristian den Fjerde; thi det samme Initiativ paa alle Felter prægede begge Herskere, begge hævede Landet til høj Anseelse, og begge satte saagodtsom alt det vundne overstyr igen. Hertug Jakob formaaede tilsyneladende at udrette det vidunderlige. Han havde i Frankrig indsuget *Colberts* merkantilistiske Idéer, og aldrig saa snart var han kommet til Magten, før han søgte at føre dem ud i Livet. Han oprettede Hammerværker, Støberier, Savmøller, Glasværker og Klædefabriker; i *Windau* byggede han en statelig Flaade og drev betydelig udenrigs Handel med Produkterne fra sine store Domæner. Ligeledes skabte han sig en stærk Krigsflaade og erhvervede sig ved Hjælp af denne Kolonier i Afrika og Vestindien; sammen med Paven planlagde han Udsendelsen af Opdagelsestogter. Med de store Handelsmagter sluttede han selvstændige Traktater, og da den tyske Kejser Ferdinand ophøjede ham mellem Tysklands Rigsfyrster, kunde han uden Forklejnelse taale Sammenligning med Svogeren, den store

Kurfyrste. Halvt misundelig sagde den svenske Konge, »at Hertug Jakob var for rig til at være Hertug og for fattig til at blive Konge« ... Men Hertugen glemte at sikre sig i de gode Tider. Stolende paa sit diplomatiske Snille undlod han at skabe en stærk Hær og mente ved streng lagttagen af streng Neutralitet at kunne holde Kurland udenfor Stridighederne mellem Stormagten Sverrig og det voksende Prøjsen-Bran-

MITAU: KOLONADERNE

denborg. Det lykkedes ham ikke. Ved et lumskt, men forvovent Fremstød fra Livland tog Svenskerkongen, Karl X. Gustav, 1658 Hertugparret tilfange i Mitau Slot og førte dem til Fæstningen *Iwangorod* ved *Narva*, medens de svenske Tropper hærgede det smukke Land. Da Hertugen efter en ydmygende Fred vendte tilbage til Kurland fandt han det i den Grad ødelagt, at toogtyve Aars myreflittigt Arbejde ikke formaaede at bøde fuldstændig derpaa; han byggede vel Byerne op igen og søgte ved Kanaler og Vejanlæg at fremme Ophjælpningen, men hele den blomstrende Handel var lammet og Kolonierne havde *England* velvilligst overtaget for aldrig mere at give Slip paa dem.

LIBAU: TRINITATISKIRKENS TAARN

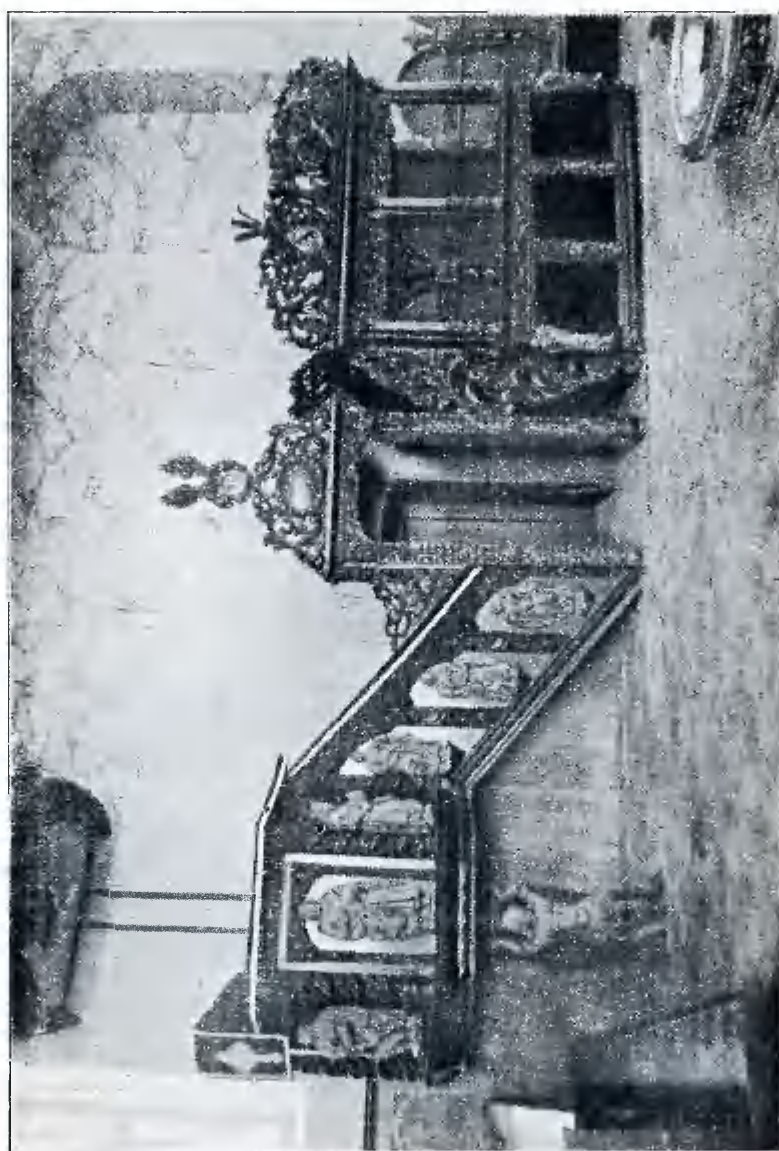
Den følgende blodige Tid, i hvilken den store nordiske Krig med skiftende Held udkæmpedes mellem Svenskere, Russere, Polakker og Danske blev Aarsagen til, at Kurland kun ejer et Faatal af Fortidsminder; thi uafbrudt var det ulykkelige Land Valplads, og hvad enten de Fremmede kom som Fjender eller Forbundsfæller efterlod de Landet hærget og udpint. Hertug Jakobs Søn og Efterfølger, *Johan Kasimir*, savnede Evnen til at holde Landet paa ret Køl; han havde set Solkongens Hof i Versailles, og som alle Europas Fyrster søgte han at efterligne dets Glans saa godt det lod sig gøre; takket være de udstrakte Domæner, kunde han virkelig præstere en Del i Retning af Prunk og Prægtighed, men det gik ud over Landet,

idet Domæneindkomsterne aldrig havde været beregnede til Lomme penge for Hertugen, men burde have tjent til at understøtte og ophjælpe den statslige Organisation. Efter hans Død fulgte et Interregnum midt i de tungeste Krigstider, og da hans Søn, den attenaarige *Frederik Wilhelm*, i 1709 naaede hjem fra Udlandet for at bestige den ledige Trone, var det kun for at dø Aaret efter af Udsvævelser. Til Gengæld fik det ulykkelige Land øjeblikkelig en ny Svøbe, *Pesten*, som skulde blive den strengeste Hersker, Kurland nogensinde havde kendt.

De første Aartier i det attende Aarhundrede gjorde Krig, Pest og en hurtigt skiftende Række Herskere det bedste for

MITAU: DEN GAMLE TRINITATIS KIRKEPORT

KANDAU: GAMLE KIRKESTOLE

at tage Livet af Begrebet Kurland, uden at det dog lykkedes fuldstændigt; thi Kernen i Landet, den oprindelige tyske Ordensadel, holdt trofast Stand mod alle Trængsler og søgte at faa det mest mulige ud af et daarligt Spil. Hertugløse Tider vekslede med Dage, hvor der sad baade to og tre Herrer paa Tronen; russiske, tyske og polske Interesser kæmpede om Overtaget, indtil det i 1737 lykkedes Kejserinde *Anna* af Rusland at sætte en af sine Hofyndlinge, *Johan von Bühren* paa Kurlands Hertugsæde. Hun havde i sine unge Dage været gift med den før omtalte unge Hertug Frederik Wilhelm og havde sagtens i denne sin korte Kurlandsperiode lært Adelsmanden at kende; da hun nu ved sit Ægteskab med Russerczaren naaede Magtens Tinder, sørgede hun af et godt Hjerter for sine Trofaste og fik von Bühren, der ikke engang var af den allerfineste kurlandske Adel, kaaret til Hertug. Han medbragte foruden ubestridelige Herskerevner tillige uhyre Rigdomme, som han gavmildt ofrede paa sit nye Land. Navnlig satte han en Ære i at bygge nye Slotte. Petersborg-Vinterpaladsets Bygmester, Italieneren *Rastrelli*, byggede Slottet »Ruhenthal« ved Aafloden, og da den gamle Residens i Mitau syntes ham vel trang og skummel, lod han den Aaret efter sin Tronbestigelse sprænge i Luften med Krudt og begyndte Opførelsen af et nyt og prægtigere Slot. Ganske vist geraadede han ved Regeringsskifte i Rusland i dyb Unaade hos den nye Kejserinde, Elisabeth, og maatte en Overgang ombytte Kurland med det mere afsides Sibirien, men han naaede dog at vende tilbage og fuldende de paabegyndte Slotte, hvorefter han med rolig Samvittighed takkede af til Fordel for sin Søn *Peter* for at henleve Resten af sine Dage paa det mægtige Gods *Wartenberg* i Schlesien, som han havde erhvervet sig allerede i 1734, maaske i forsynlig Forudelse om den kejserlige Naades Omskiftelighed . . . Sønnen fulgte trofast i Faderens Fodspor; byggede den lille Rokokojuvel »Swethof« og i Mitau en stor Skole, der nu er Sæde for den tyske Kommandant; Arkitekten for denne sidste Bygning var Danskeren *Jansen*, der virkede som Hofbygmester i Kurland; Bygningen er vel intet uomtvisteligt Mesterværk, men den er dog i Besiddelse af en vis djærv Sikkerhed og staar som et smukt Monument om dansk Snille i

den fjerne Østersøprovins. Hertug Peter holdt den vanskelige Stilling som Regent af Ruslands Naade til 1795; saa nedlagde han Kronens Byrder og drog til Wartenberg, medens Kurland forenedes med Rusland. Dog bevaredes en vis formel Uafhængighed, idet den russiske Czar bekræftede den tyske gamle Landsforfatning; først ved Alexander den Tredies Tronbestigelse skete der en Ændring i dette Forhold.

SWETHOF: ANVENDT AF RUSSERNE TIL KASERNE

MITAU: „GYMNASIUM ILLUSTRÉ“ — BYGGET AF DANSKEREN JANSEN

UNDER CZARENS SCEPTER.

Det vilde være uretfærdigt at lægge hele Skylden for Kurlands Fallit som selvstændigt Hertugdømme over paa Russerne og Hertug Peter. Ganske vist manglede der ikke god Vilje fra begge disse Sider til at skubbe til en hældende Vogn, men det var dog selve den kurlandske Adel, som satte Hertugen Stolen for Døren og fremfor en Skintilværelse som fri Stat, valgte Beskyttelse under den stærkt tyskvenlige russiske Kejser Peter III. Det var blidelige Efterdønninger af den franske Revolution, der paa denne Maade satte en udelig Hersker paa Aftægt og gav Landet en forholdsvis friere Stilling, og da Kejseren som nævnt nærede tyske Sympatier, var der intet at frygte fra den Kant. De borgerlige Partier i Landet saa heller ingen Ulykke i Regeringsskiftet, og Letterne havde overhovedet næppe klare Forestillinger om Re-

gering og slige højere Begreber; naar de blot fik Lov til at dyrke Jorden under taalelige Vilkaar, forlangte de ikke Lod eller Del i Verdensbevægelsen. Følgen var derfor, at Regeringsskiftet blev til betydelig øjeblikkelig Vinding for Kurland; Godsejernes Magt steg, Oplysningstiden førte en stærkt forøget Interesse for Skolevæsen og Naturdyrkelse med sig, og Alménkulturen gjorde paaviselige Fremskridt. Takket være de dygtige tyske Præster og Skolelærere fulgte Landet Trop med den aandelige Bevægelse i Byerne og paa Herregaardene, og Kurland syntes at gaa en lys og rolig Fremtid i Møde under Czarens Scepter; selv Napoleonskrigenes Ødelæggelser var kun et Intermezzo, som hvor grelt det end virkede, dog hurtigt blev udbødet ved Flid og økonomisk Vindskibelighed. Midt under Krigen var i 1802 Universitetet i *Dorpat* grundet for at betrygge Tyskheden i Østersøprovinserne, her til kom efter Fredsslutningen en Række gennemgribende Landboreformer, som viste hvor klogt den raadende tyske Adel forstod sine Pligter, thi netop ved den rolige, maalbevidste Regulering af Udviklingen blev Østersøtyskerne et styrkende Element i det yderst sammensatte Czarrige. Det er blevet paastaaet, at det russiske Statsmaskineri overhovedet skylder tysk Arbejde alt; hvorom alting er, har Østersøprovinserne Tyskerne alt at takke for — heri og ikke i fantastiske Hofintriger maa man søge Grunden til det traditionelle tyskrussiske Venskab, som har været en betydelig Faktor i europæisk Politik siden Wienerkongressens Dage. Østersøprovinserne blev Foregangsegnene i Rusland. Hvad der ikke kunde gennemføres med Knutten i det store mørke Fastland lykkedes her ved Hjælp af Godsejerstandens sunde Fornuft. I Kurland løste Adelen saaledes i 1817 deres Bønder fra Stavnsbaandet, et passende Aaremaal senere ophævedes Vornedskabet og i 1863 — det skæbnsvangre Aar, da Livegenskabets pludselige Ophævelse gennemrystede det russiske Folk — fik Kurlands lettiske Bønder Adgang til selv at erhverve Ejendom. Saaledes skabtes Led for Led en selvstændig levskraftig Landbostand. Den russiske Regering paaskønnede forsaavidt det gode Kulturarbejde, som den gav Østersøprovinserne en Særstilling i Lovgivningen og lod den økonomiske

Udvikling ske uden hæmmende Indgreb. Det viste sig ogsaa hurtigt, hvor gavnlig denne rolige Udvikling var for Landet; medens der i det øvrige Rusland stadig forblev umaadelige Rigdomme Dør om Dør med grænseløs Armod, var Verdens Go-

SLOTTET DURBEN: PARKPAVILLON

der mere ligeligt fordelte i Kurland; vel voksede Godsejernes Velstand takket være den dygtige Drift, men den egentlige Bondebefolknings Velstand steg i tilsvarende Grad og overalt sporede man de gode Tider. Størstedelen af Kurlands mange smukke Herresæder og alle dets lettiske Bøndergaarde stammer fra denne lange, sollyse Arbejdsdag. For Slottenes

Vedkommende er Stilen letkendelig, en rolig strengt symmetrisk, oftest søjlesmykket Palæstil, der i sin hvide Simpelhed følger sig smukt ind i det omgivende Landskab. Borge var der ingen Grund til at bygge — udover de Kulturens Borge som ethvert Folk paa Forpost først og fremmest tænker paa: *Skolerne* og *Kirkerne*; og i denne Henseende vidste Kurlænderne til alle Tider at hævde den nedarvede stolte Tradition.

Der skabtes ved denne rolige Gæring og Afklaring en kernesund Landadel, som havde de fleste Herrestandsdyder uden at være befængt med dens Laster; thi takket være Kurlands forholdsvis Mangel paa større Byer, kunde Godsejerstanden her udvikle sig frit for alle »finere« Paavirkninger; ogsaa Opløsningen af det hertugelige Hof i Mitau havde vel sin Del i denne Udvikling; Tronens Glans virker tidt forførende paa svagere Naturer, og selv handlekraftige Mænd taber let baade Hovede og Handlekraft, naar de drages med ind i Hoflivet. Sjælden har nogen Folkestamme faaet saa smuk en Attest som Livlænderen Julius von Eckart i Tredserne gav Tyskerne i Kurland; han skriver: — De baltiske Tyskeres Stammeejendommeligheder har intet Steds formet sig saa særpræget som i Kurland og fremfor alt i den kurlandske Adel. Disse stolte og dog jævne Godsejere danner en vidunderlig stærk Slægt. Medens Indflydelsen af det rigere og stærkere udviklede Byliv og det tidligere Tab af politisk Selvstændighed har udvisket Livlændernes Fysiognomi og gjort dem til Gennemsnitsmennesker, cirkulerer det friske hede Blod, som de første Kolonister førte med til Landet, endnu i Kurlændernes Aarer. Utæmmelig Nydelsestrang og ubøjelig Energi blandes her med hinanden og hindrer den filistrøse Udvikling som i nordligere Egne truer med at gøre det af med det tyske Folkeelement. . . . Kurlænderen er først og fremmest praktisk Naturalist; intet er hans Væsen saa fremmed som den graa Teori; han besidder en praktisk Sans, der altid træffer Sømmet paa Hovedet uden først at slaa Huller i Væggen. Vokset op i den fri Natur, under gode Forhold og velsignet med udtømmeligt Lune søger han ofte at give sig Udseendet af en gæv lidt rask Bulderbasse, men bag denne ru Skal gemmes næsten altid en udmærket Kerne. Mangen

TORVEI I MITAU

grov Bulbider, som man ved første Bekendtskab takserer til aldrig at have været udenfor sine Markskel, viser sig ved nærmere Bekendtskab at være en dygtig Jurist, en skarp-sindig Politiker eller en belæst Kender af historiske og literære Ting. At være mere end man synes, ligger Kurländerne i Blodet, og det er ligesom de finere Karaktertræk med Vilje trænges tilbage af Angst for at virke pralende... Saavidt den gode Livlænder, der holder Naboerne op som et Spejl for sine mindre ideelle Landsmænd. I mangt og meget har han sikkert Ret, og hvad der gælder den herskende Stand, synes ogsaa at kunne anvendes paa den gamle selvstændige Præstestand, som under de skiftende Regeringer har dyrket sine Kald og sin Jord med Troskab mod det nedarvede; netop fordi de selv ofte var dygtige Landmænd kunde de foregaa Hjorden med et godt Eksempel og har derfor en meget stor Andel i Landets Kultivering.

Medens *Landet* saaledes stadig forstod at holde sig paa Højde med Tidsudviklingen og de stigende Krav, hvad Drift og Økonomi angik, syntes det længe som om Kurlands *Byer* sov Torneroses blide Slummer. Hertug Jakobs mange Fabriker var forlængst kørt i Staa; det gik i Kurland som herhjemme og mangfoldige andre Steder, hvor Merkantilismen blev misforstaaet, den Industri, der var pustet til Live ved Kunst, formaaede kun at eksistere i Kraft af rigelige Subventioner, saasnart disse udeblev, svigtede Værket, og Hjulene blev til ligesaa mange dækkede Festborde for Møl og Rust; den eneste Industrigren, der holdt ud gennem Modgangen, var Savmøllerne; de snurrede i Krig og Fredstider og forvandlede Domæneskovenes Tømmer til gode gyldne Dalere... Byerne kunde under disse Betingelser kun blive til stillestaaende Flækker og taalte ingen Sammenligning med Søsterprovinsernes store levende Bysamfund: Riga og Reval; i Aaret 1805 havde Kurlands største By, *Mitau*, knapt 10,000 Indbyggere; Havnebyen *Libau* ikke halvt saa mange og *Windau* tolv Hundrede Sjæle, der ikke engang magtede at rejse sig en selvstændig Sognekirke. Det var Landet, der trak det store Læs og derfor ogsaa dominerede i Indflydelse. Det er først i Løbet af det sidste halve Aarhundrede, at For-

holdene paa dette Felt har ændret sig i nogen Grad. Ganske vist er det kun et Faatal af Kurlands Byer, der har faaet Del i Udviklingen, men de har saa til Gengæld ogsaa gjort det til Gavns. Først og fremmest gælder dette Havnebyerne Libau og Windau; i anden Række kommer Mitau, der vel har femdoblet sit Indbyggerantal siden 1800, men dog endnu er en hyggelig Landsfaderby. *Libau* er Kurlands og Østersøpro-

DEN LETTISKE KIRKE I WINDAU

vinsernes Esbjerg; den kan takke sin isfri Havn for sin glimrende Karrière og er med sine 125,000 Indbyggere, sine hypermoderne Kajanlæg, Krigshavnen og de store Badeetablissementer mere Storstad end nogen anden russisk Østersøby; Nordlandets Byer overgaar den vel i Størrelse, men ikke i Modernitet; den er et Aandehul, en Udhavn, hvor en broget Blanding af alle Folketyper: Tyskere, Letter, Russere, Polakket, Litaver og driftige Handelsjoder har søgt hen, udelukkende for at prøve Chancerne og faa Del i den Guldstrøm, der

i Fredens Dage gennem Libaus Havneporte glider fra og til det store Bagland; ogsaa mange Skandinaver har fundet Vej til Libau, idet flere af vore største Eksportfirmaer har Filialkontorer i den vigtige Havneby ... At Libau blev valgt til Krigshavn for den russiske Østersøflaade forøgede naturligvis Byens Betydning, og det kan ikke nægtes, at Orlogssnittet pyntede paa den i Forvejen noget forbyggede Trafikhavn, men da den stolte Armada i 1910 forlod Reden for at sejle til sin Dommedagsskæbne i Tschushima-Strædet, var det forbi med Libaus Tid som Orlogshavn; Reval blev valgt til nyt maritimt Støttepunkt ... *Windau*, der ligger ved Udløbet af Floden af samme Navn noget nordligere end Libau, skylder sin Vækst, at den ved en direkte Banelinie blev sat i Forbindelse med Moskva for at tjene som Østersøudhavn for den sibiriske Jernbane; det bragte hele den store Smør- og Ægeksport i Transit gennem Byen og blev til mægtig Fordel for den lille kurlandske Flække, selv om den iøvrigt efter den første Vækkelse tog meget roligt paa Tingene og hurtigt fandt ud af, at Togene, der fløjtede, og Damperne, der tudede, jo i og for sig ikke behøvede at forstyrre dens fredelige Tilværelse; at Spektaklet bragte en Del gode Penge tilbys var kun af det Gode, og man kunde vel vænne sig til det, saa det ikke generede. Den blev vækket for anden Gang, da Smørtogene standsede, og siden har det stakkels Windau været lysvaagen; thi naar man i en Aarrække har set Pengene glide ned i Lommen, uden at man selv behøvede at rejse sig, vænner man sig ikke let til Savnet; Windau kan dog være rolig for sin Fremtid; saasnart Freden bliver sluttet, kommer der atter Gang i Trafiken og kan hænde i saa meget andet; en Kystprovins som Kurland, med dets rige Baglande kan mageligt skaffe Arbejde til to—tre raske Havnebyer ... Smaa-byerne i det Indre er alle lige saa mange Aakirkebyer midt inde i Landet; mange af dem ligger endda Mileveje fra Bane og Flod og rækkes kun pr. Diligence. Store Mærkværdigheder vil man intetsteds finde; men rolig Skønhed og Byidyller er ogsaa en særdeles god Erstatning for historiebrovtende Mindesmærker; Flækker som *Goldingen*, *Kandau* og det vidunderligt smukt beliggende *Talsen*, henrykker enhver Besø-

gende, der søger andet og bedre end de overfladiske afstjernede Turisttræffere... Hygge, Bedsteborgerlighed og maa-ske en Smule Ubevægelighed kendetegner disse Smaabyer — indadtil som udadtil vidner de om gammelt nordtysk Levesæt, en rolig Tilværelse der kun søger at gøre Dagens Gerning... Man vil af det ovenfor skildrede forstaa, at de »ny Tider« føltes af dette Land og disse Byer som et uforstaaeligt og brutalt Overgreb.

GADE I BALDOHN BAD

SLOTTET ZENNHOFF

UNDER CZARENS SVØBE.

Thi det fredelige Kulturarbejde i Kurland fik kun Lov at gaa sin rolige Gang til Panslavismen i Firsernes Begyndelse fik Vind i Sejlene; da var det pludselig, som om alle de gode Gerninger paa een Gang var blevet til lige saa mange Døds-synder. Naturligvis kunde den russiske Regering ikke uden videre jage den dygtige tyske Herrestand fra Gaard og Gods; men den søgte ved alle mulige Midler at vinde det Terræn tilbage, som den indbildte sig at have mistet. Det maa i denne Forbindelse erindres, at Østersøprovinserne aldrig har været russiske i Ordets nationale Forstand. Ikke desto mindre begyndte der en Russificering, som blev gennemført med alle de voldsomme Midler, Selvherskerregimentet raadede over. Skoleundervisningen skulde naturligvis ske paa russisk — Svaret herpaa var det eneste mulige, at Forældrene selv tog Sagen i Haand og sørgede for deres Børns Undervisning ved frivilligt støttede Skoler; det lykkedes kun Russerne at faa Ram paa Letterne ved denne Forholdsregel, og Resultatet

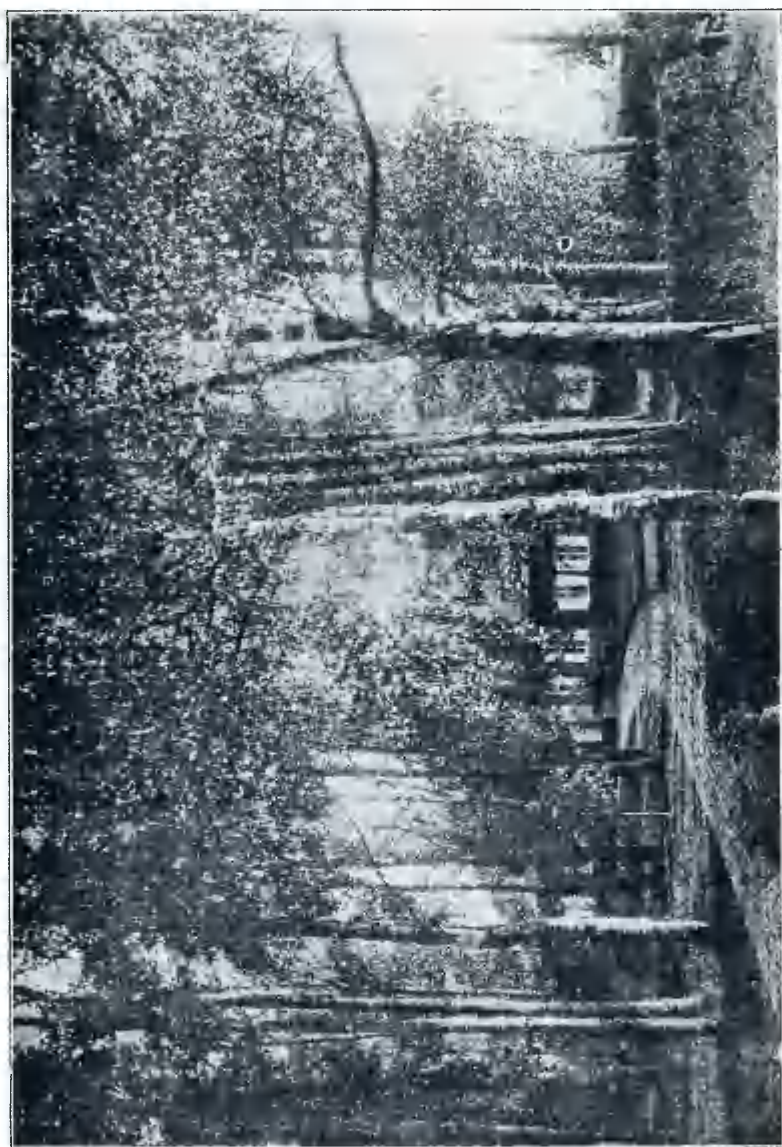

viste sig snart, idet Analfabetprocenten steg fra det beskedne 2 til vore Dages imponerende 30. Det var forstaaeligt nok; saalænge Letterne undervistes paa deres eget Sprog, havde de Interesse for den megen Lærdom, men da disse Goder blev dem forkyndte paa et fremmed Sprog reagerede de og nægtede at tage aandelig Føde til sig. Naa, det var ikke den russiske Regerings Sag at gaa i Detailler; lærte Letterne intet, maatte det blive deres egen Sag. Hovedsagen var, at den Smule de lærte blev russisk. Kort efter udstraktes den reformerende Haand ogsaa til Østersøuniversitetet i Dorpat, som vel havde været det centrale Punkt for hele det tyske Aandsliv i Rusland, men som dog aldrig i nogen Maade havde næret Løsrivelsestendenser; baade Letter og Ester blev beredvilligt optaget og lærte her tysk Kultur i Ordets allerbedste Forstand, dygtige Lærerkræfter forstod at hævde Skolens Anseelse; selv her i Danmark turde en Teolog som *Harnack* være velkendt. Det var derfor ikke alene en Brutalitet, men en uundskyldelig Dumhed, da Russificeringens haarde Næve slog ned paa dette Universitet og under Paaskud af »Forbedringer« erstattede den gamle tyske Kultur med den regeringsfabrikerede raa russiske. Sligt hævner sig, og det rejste Kurlænderne til fast Modstand mod de haarde Herrer.

Man maa lade Russerne, at de gik konsekvent tilværks: alt hvad der ikke bøjede sig under Slavismens Aag skulde simpelthen tromles fladt. Embedssproget, Politi og Retsvæsenet, alt blev paa en Studs russisk, og den Ulykkelige, som blev trukket for Domstolene og var ukyndig i Rigssproget, havde paa Forhaand tabt sin Sag. Men Kurlænderne gav ikke op for den første ublide Byge; de satte haardt imod haardt, og selv da det lykkedes Russerne at hidse Letterne op mod Guds-ejerstanden, saa Følgen blev en Række skændige Plyndringer og Mordgerninger, holdt de ud og værgede for deres Hjem. Dette skete i 1905, og der hærgedes saa meget i Kurland, at Regeringen omsider fik Øjnene op for, at saaledes gik det ikke an i Længden. Resolut tog den Affære; her var en kærkommen Lejlighed til at straffe et ikke-russisk Folk, og med ægte slavisk Grundighed massakreredes Letterne i Tusindvis.

Hvorefter Tyskerne mærkeligt nok fik Lov til i Fred og Ro at bringe Landet paa Fode igen!

Der var nok at tage fat paa. Slotte, Præstegaarde, Skoler og talrige gode, jævne Hjem var gaaet med i Løbet, men Kurlænderne tog fat med gammel seig Energi, og inden Regeringen havde faaet Stunder til at angre sin nye Fredelighed, stod de tyske Kulturbørge igen paa kurlandsk Grund. Trængslerne havde blot bidraget til at styrke Samfølelsen mellem Østersøprovinsernes tyske Folk; det gamle Skel mellem kurlandsk, estnisk og livlandsk faldt bort, naar det drejede sig om nationale Anliggender, og i stærke Foreninger søgte man ved anspændt Arbejde at befæste og udvide det hævdede Terræn. Det vilde føre for vidt paa denne Plads at følge denne fredelige Tilbageerobring i alle Detailler; det skal blot anføres, at Skoler, Banker og Hospitaler nu blev de Monumenter, der forkyndte, hvor langt Arbejdet var fremmet. Endelig skal der med et Par Ord nævnes den dristige Omplantning, som fandt Sted, da de tyske Bønder fra Podolien overflyttedes til Kurland. Letteroprøret havde lært Godsejerne, hvor let deres Arbejde kunde blive tilintetgjort, naar den store Hob gik amok; derfor søgte de nu klogt at konsolidere Stillingen ved at drage tyske Bønder til Kurland. Naturligvis maatte disse Bønder være russiske Undersaatter — Slavismen skulde nok vogte sig for at tillade en formelig Invasion vestfra — men lykkeligvis fandtes der mange saadanne spredt i Kolonier over hele Rusland; siden Katarina den II.'s Dage havde baade Herskere og Privatmænd ofte søgt at ophjælpe Landbruget ved at indkalde de dygtige tyske Bønder. . . . Det lykkedes virkelig Kurlænderne at gennemføre dette Program paa en beundringsværdig storstilet Maade, Familie efter Familie flyttede fra deres slaviske Hjemstavn og slog sig ned mellem Stammefrænderne, og da 1903—5 de 40-Aars-Forpagtningskontrakter, som de tyske Bønder i Wolhynien-Podolien havde afsluttet ved Livegenskabets Ophævelse, udløb, skyndte Kurlands Godsejerstand sig at tilbyde disse gode Würtembergere Jord i Kurland paa rimeligere Vilkaar, end den russiske Regering vilde forny Kontrakterne paa, og saaledes gik det til, at der ved Verdenskrigens Udbrud sad over

HERRGÅRDEN GÖLBEN

15,000 tyske Bønder, dels som Forpagtere, dels som Ejere af Gaarde fra udstykkede Storgodser. Mange af dem har vel maattet undgælde for deres nationale Sindelag og er slæbt bort til Guderne maa vide hvilke Lidelser, men naar Freden engang bringer ordnede Tilstande, venter deres Hjem dem, og de tidligere Statsdomæner kan give Virkeplads for Titusinder andre tyske Nybyggere.

PROVSTEBOLIGEN I KANDAU

PRÆSTEGAARDEN I DOBLEN

DE SIDSTE DAGES BEGIVENHEDER.

Krigsforholdene og de interne russiske Begivenheder har medført, at baade Kurland og de tilgrænsende Østersøprovinser er besatte af Tyskerne. Spørgsmaalet er nu, om Tyskland har til Hensigt at opgive disse Erobringer, og hvorledes Provinsernes Skæbne i saa Fald maatte blive. For Kurlands Vedkommende kan Svaret ikke være tvivlsomt. Det tyske Element har været bærende Kulturfaktor i dette Land siden de første kristne Kolonister trængte over Düna; tyske Riddere har gennem Aarhundreder holdt Stillingen her mod Stormløb af den mest brogede Blanding af slaviske og finske Folkstammer; og under Russervældets historisk set korte Periode har det været denne Kerne, der har været det eneste virkeligt betydende i Landet. Letterne har aldrig i nogen Retning røbet Anlæg eller blot Vilje til selvstændigt Kulturliv, langt mindre vist sig skikkede til i Kraft af talmæssig Overlegenhed at tage Ansvaret for Kurlands Skæbne. Tyskland hverken vil eller kan lade sine Landsmænd i Stikken, og hvad enten det nu sker under den ene eller den anden Form, vil Tyskland sikkert søge at knytte Kurland til sig, saa fast som det er muligt.

Den kurlandske Landdag, som er et fuldgyldigt Udtryk for Landets virkelige Herrestand, har fornylig enstemmig vedtaget at tilbyde den tyske Kejser Kurlands Hertugkrone. Man kan med Henblik paa den historiske Udvikling intet absurd se heri — tværtimod vilde det naturligste vel nok være, om Tyskland benyttede sig af den gunstige Lejlighed til: at sikre sin Østgrænse, at skaffe sig ny Jord for sit Fødsels-overskud og sidst, men ikke mindst, til at udligne tidligere Tiders Fejlgreb. Nu er der atter en Chance for at forene den tyske Ordens Lande — det kunde synes en Fornærmelse mod Skæbnen, om Tyskland ikke benyttede sig heraf.

Mange af mine Landsmænd vil sikkert betragte et erobrende Tyskland med den dybeste Mistillid og sagtens ogsaa frakende det enhver *Ret* til saavel Kurland som det tilgrænsende Samaiten og Livland. Det skal i denne Forbindelse paapeges, at et hvilket som helst Lands Pligt først og fremmest maa være at tage Hensyn til sine egne Livskrav og søge dem gennemførte med saa ringe Krænkelse af andre berettigede Hensyn, som det maatte være muligt. Holder vi os til det foreliggende exakte Spørgsmaal, kan der kun være Tale om Krænkelse af eet Retskrav, nemlig den russiske Regerings Overhøjhed overfor disse Provinser — men Rusland har opført at existere som en homogen Statsenhed, og næppe een af de bestaaende Nydannelser vil gøre Fordring paa Kurland.

Hertugdømmet Kurland betyder altfor meget for Tyskland til, at det godvillig skulde opgive denne Erobring; ikke alene er Landet ved Stammefrændskab og Historie nøje forbundet med Kejserriget, men dette har den bedste Brug for en Provins med saa rige Udviklingsmuligheder. Det vil betyde en velkommen Forøgelse af Tysklands Kornareal, og denne Krig har bedre end noget andet lært vor sydlige Nabo, hvilken Betydning et velforsynet Spisekammer har. — Er alene dette ikke Grund nok? — Tilstrækkeligt Brød indenfor Landets egne Grænser er intet Krigsmaal — blot et godt Fredsmaal! — et Maal, der maa være bestemmende for et Land, der kæmper for sin Existens.

ESTICA

A-14630

26540

AXEL BREIDAHN

**FRA DET EROBREDE RUMÆNIEN
SKILDRINGER FRA EN ETAPPEREJSE**

**MED TALRIGE ILLUSTRATIONER
EFTER ORIGINALFOTOGRAFIER**

Pris: 2 Kr 75 Ore

KAPTAJN CARL v. KOHL

DEN RUMÆNSKE KRIG

**MED 12 KORT OG
MANGE ILLUSTRATIONER**

Pris: 3 Kr. 50 Ore

NORDISKE FORFATTERES FORLAG